

Ungdomsoprør, modkultur og det Nye Højre

Med udgangspunkt i egne erfaringer anslår forfatteren først nogle centrale temaer i det ungdomsoprør, som han oplevede på nærmeste hold, for derefter at tage læseren med til USA, hvor ”oprøret” hentede en stor del af sin inspiration. Til sidst diskuteres, hvilken betydning oprøret fik for amerikansk politik.

MICHAEL BÖSS

Lektor emeritus, Aarhus Universitet, forfatter, skribent og foredragsholder, student 1971 fra Esbjerg Statsskole, hovedfag i engelsk filologi 1977, bl.a. leder af Canadian Studies Center ved Aarhus universitet og af Aarhus Universitets prestigefyldte Matchpointkonferencer.
E-mail: engmb@cc.au.dk

En personlig erindring

Historie ville have været mit yndlingsfag i gymnasiet, hvis det ikke havde været for den lærer, vi fik i det sidste år, 1970-71. ”Magister Hansen” ville han tiltales; for han var skam mere end blot lektor. Han gav os indtryk af, at vi burde være taknemmelige over, at han i det hele taget nedlod sig til at bruge sin tid og sin viden på at føre os frem til studentereksamen. Som så mange andre ældre gymnasielærere i 1960’erne drømte den jættestore og bryske mand vel om den universitetskarriere, han aldrig havde fået. Og nu ærgrede han sig over at høre eleverne kalde hans yngre kollegaer ved fornavn, ligesom de heller ikke længere selv blev tiltalt med efternavn; altså folk som ”kommunist-Andersen” og hans kone, som lærte os tysk ved at læse Brecht og tekster fra DDR. Det forekom nærmest at være et komplot udført af ”røde lejesvende”, der nu også sad som elever i hans klasseværelser på Esbjerg Statsskole og bare ventede på muligheden for at bryde samfundet ned.

Havde der måske ikke netop været et veritabelt elevoprør på skolen få måneder tidligere? Havde elevrådet ikke besluttet at træde ud af Samarbejdsudvalget og opfordret deres ”kammerater” til at boykotte rektor ved ikke at rejse sig for ham, når han trådte ind til de daglige morgensamlinger? Og besøgte stud. psych. Finn Ejner Madsen ikke jævnligt Esbjerg Statsskole for at holde marxistisk ”skoling” for medlemmer af SG (Socialistiske Gymnasier) om aftenen? Og havde elevrådet ikke netop stået for et fællesarrangement med et par Black Panthers fra USA?

Magister Hansen havde sikkert bemærket, at jeg var medlem af elevrådet. Jeg fik nemlig ofte et sideblik fra ham, når han kom med nogle af sine ærkekonservative politiske betragtninger. Men han vidste ikke, at jeg i 2.g var begyndt at læse Herbert Marcuse og Rudi Dutschke og havde fulgt med i alt, hvad der

var blevet talt om på Sorbonne og Berkeley i de sidste fem år: lighed, social retfærdighed og ytringsfrihed for studerende.

Magisteren sad i hver time og docerede for os fra katederet, ofte med en slukket cigar mellem fingrene. Jo, ”docere” er det rette ord, for det var før, der var noget, der hed classesamtaler, gruppearbejde og elevpræsentationer. I stedet blev der talt og overhørt og også oversat. Det sidste blev jeg selv tit. Jeg var nemlig engageret i faget og var begyndt at interessere mig for politik og historiefagets aktuelle relevans. Derfor rakte jeg ofte fingeren op, især når Hansen provokerede. Det elskede han at gøre. Dog ikke for at lære os at tænke kritisk; for han tålte ingen modsigelse. Sådan var det også den dag, hvor jeg blev smidt ud af klasselokalet.

Vi var kommet til besættelsestiden, husker jeg. Men det kan også have været noget helt andet, for han havde det med at indskyde kommentarer til dette og hint, uanset om det havde noget med dagens emne at gøre. Da vi havde ham til oldtidskundskab, hørte vi således en del om hans syn på den seksuelle revolution. Han antog, at vi nød den i fulde drag hver weekend.

Den dag begyndte han pludselig at tale om Kaj Munk. Nu havde vi naturligvis Munks samlede værker – ”Mindeudgaven” fra 1949 i brun læderryg og med guldskrift – stående i mit eget hjem, og min far, der var sognepræst, holdt af og til foredrag om ”digterpræsten”. Jeg kendte derfor både til hans tidlige beundring for førerskikkelser og hans senere betydning for modstandskampen. Derfor følte jeg mig provokeret, da magisteren kun omtalte den første Munk, og jeg rakte hånden op. Da jeg endelig fik lov til at tale, spurgte jeg, om ikke den anden Munk også burde omtales. Det mente magisteren dog ikke og fortsatte. Det gjorde jeg også selv, altså med at række hånden op. Jeg gik jo ind for ”free speech”!

Det endte med, at jeg blev smidt ud af lokalet og ind i et depot bagved. Her kunne jeg så sidde og skrive et resumé af dagens lektie! Da jeg efter timen lod forstå, at jeg følte mig uretfærdigt behandlet – og i øvrigt ikke havde noget at aflevere – før den store mand i flint. Han svor, at han ville sørge for, at jeg kom til at tage min eksamen på byens andet gymnasium, hvor der var flere andre ”røde lejesvende” som mig selv. Og så satte han mig i øvrigt tre karakterer ned ved den næste termin. Jeg forblev dog på Esbjerg Statsskole og fik mit 11-tal tilbage ved den mundtlige eksamen den følgende sommer.

Ungdomsoprørets temaer

Mit lille erindringsbillede siger noget om, hvordan forholdet mellem lærere og elever blev påvirket af ungdomsoprøret og de nye tanker, der strømmede til Danmark fra Paris og San Francisco. Ideer om lighed, retfærdighed (borgerrettigheder) og frihed fik den hidtil gældende ærbødighedskultur til at bryde sammen. Samfundets traditionelle autoriteter blev pludselig konfronteret af unge, der insisterede på at blive taget alvorligt og lyttet til, og som ikke længere ville finde sig at blive talt ned til og overhørt, i begge det sidste ords betydninger.

Som Knud Holt Nielsen har vist i *Elevoprør og studenteroprør i Danmark. Protestaktiviteter blandt lærlinge, elever og studerende 1960-2014*, så handlede hovedparten af de organiserede protester og demonstrationer blandt gymnasieelever, erhvervsskoleelever og studerende i 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne om medbestemmelse og lighed inden for uddannelsesområdet, som i de år gennemgik en modernisering og blev åbnet for et større og bredere indtag end tidligere. I 1970'erne fulgte protesterne to hovedveje. Universiteternes studenterbevægelse udviklede sig i en nymarxistisk retning og satte fokus på forskellige former for fagkritik og behovet for at udvikle en videnskab, der tjente arbejderklassens interesser. Organisationerne for skoleelever, gymnasie- og HF-elever, lærerstuderende og pædagogstuderende fortsatte derimod 1960'ernes krav om velfærdsstatslige reformer, der skulle forbedre deres levevilkår under studierne.

Hvad angår mig selv, bed ny-marxismen dog ikke på, da jeg i 1972 begyndte på Aarhus Universitet. Selv om jeg havde læst Marcuse i 2.g, var der for mit eget vedkommende tale om en flirt med datidens politiske radikalitet. Jeg var ikke mere radikal end, at jeg meldte mig ind i Radikal Ungdom, og da jeg begyndte mit antropologistudie, opdagede jeg hurtigt, at jeg var ”moderat”. Jeg så nemlig, hvordan det fag, jeg havde drømt om at studere, var tæt på at blive ødelagt af marxister. Jeg husker specielt, hvordan en ældre studerende – nyligt hjemvendt fra feltarbejde blandt et oprindeligt folk – under et oplæg fortalte om, hvor svært det kunne være at gennemføre et akademisk studie om den 4. verdens folk, når det var mere rationelt at tage ud og forsvare dem med et maskingevær.

Siden skiftede jeg til engelskstudiet. Her var der ingen ny-

marxisme eller fagkritik, men kun faglighed, fester, kønne piger og godmodige, ældre professorer. Så hertil fandt revolutionen aldrig vej. Fordi jeg i gymnasiet var blevet optaget af alt det, der skete i USA, kastede jeg mig over amerikansk historie, samfund og kultur. Jeg læste om, hvordan borgerrettighedsbevægelsen nu ikke længere blot handlede om sorte i Sydstaterne, men også om indianere og kvinder. Jeg skulle derfor for alt i verden på studieophold i USA for at se det hele med egne øjne. Jeg husker første gang, en sort pige kyssede mig på munden. Det var en lighed, der kunne føles. Sanselighed.

Det mellem menneskelige og politiske lighedsideal var det bedste, der kom ud af ungdomsoprøret. Det skabte en mental revolution i forholdet mellem mennesker, som i værdi langt overgik marxisternes fantasier om arbejderskabet, som de da også snart opgav til fordel for identitetspolitik.¹ Men i USA endte modkulturens og dens idealer med at skabe et ”backlash”, som en ny højrebewægelse forstod at udnytte politisk. Jeg vil med økonomen Paul Krugman i de sidste to afsnit argumentere for, at det ikke var økonomien, men en udbredt modreaktion på 1960'ernes værdikamp, som bragte Reagan og det Nye Højre til magten.

USA i 60'erne

Der er nok ingen amerikansk historiker, der tager sig selv alvorligt, som i dag kan finde på at trække på skuldrene af den modkulturelle bevægelse i 60'ernes USA og kalde den en ulykkelig og afvigende historisk periode, hvor pot-rygende unge og politiske sociopater fik samfundet til at gå af lave, og som derfor ikke bragte noget godt med sig. For modkulturen – som ungdomsoprøret hedder der – repræsenterede en periode, hvor nogle af de bedste værdier i den amerikanske tradition blev fornyet. Tidsånden blev formet af borgerrettighedsbevægelsen og dens budskab om, at undertrykte borgere kan forandre historien ved at tage deres skæbne i egen hånd og gå sammen om at forbedre deres forhold.

Men rødderne gik meget længere tilbage. Modkulturen fornyede nemlig Henry David Thoreaus ideal om borgerens moralske pligt til at sige klart og trodsigt fra over for verdens uretfærdigheder. Det havde således et værdibaseret udgangspunkt. Som en lederskribent i New York Times skrev i 1994, altså på et tidspunkt, hvor det Nye Højre i flere år havde lagt modkulturen for had og udpegede enhver politisk fjende for at være et ideologisk barn af George McGovern (præsidentkandidat for Demokraterne i 1972):

1960'erne udklækkede en ny, moralbaseret politik, som lagde vægt på den enkelte ansvar for at tale åbent ud mod uretfærdighed og korruption. Det var denne fornyede ansvarlighed, som fik tilstrækkeligt mange mennesker til at hæve deres stemmer og bringe Amerikas mest katastrofale militære eventyr, Vietnamkrigen, til afslutning. På det niveau oplevede vi i tresserne udfoldel-

NOTE 1 Jf. Mark Lilla, *The Once and Future Liberal - After Identity Politics* (New York: Harper, 2017).

sen af kollektiv psykisk sundhed, da nationens hidtil stemmeløse borgere – dens unge – havde held til at sætte en stopper for en krigspolitik, som rent faktisk var mentalt syg.

Årtiet blev fra begyndelsen præget af borgerrettighedsbevægelsen. Der var tale om en både politisk og en social kampbevægelse. Den modstand, den blev mødt med i Sydstaterne, var ekstremt voldelig, og selv efter at den formelle apartheid var afskaffet i busser, skoler og valglokaler, var der stadig en social virkelighed at forandre, hvis der skulle blive tale om en reel lighed mellem borgerne.

Bevægelsen måtte derfor af oplagte grunde føre over i et krav om social retfærdighed realiseret gennem offentlige velfærdspåkningsprogrammer. Det skyldtes især udviklingen i centrene i de store industribyer i Nordstaterne, som millioner af sorte i Syd var migreret til efter Anden Verdenskrig. De var nu i færd med at blive tømt i takt med, at virksomhederne flyttede ud af byerne og derved efterlod deres bykerner uden arbejdspladser. Med arbejdsløsheden fulgte stigende kriminalitet og tilbagevendende storbysoptøjer, hvilket gav mange hvide amerikanere indtryk af, at samfundet stod på sammenbruddets rand, og at de kaotiske tilstand var blevet udløst af borgerrettighedsbevægelsen. Oven i det kom så ungdomsoprøret.

Hvor skal dets rødder findes? Det er svært at sige med bestemthed, men der var nogle oplagte faktorer, og 60'ernes "magiske økonomi" (Tom Wolfes udtryk i *The Pump House Gang*, 1968) var utvivlsomt en af dem. Det var en tid, hvor der tilsyneladende var job at få til alle, og hvor lønniveauet for arbejdere oversteg, hvad man hidtil havde set i USA's historie. Selv om familiernes indkomst var lidt lavere end i dag – fordi de fleste kvinder endnu ikke var ude på arbejdsmarkedet, og forskellen mellem mænds og kvinders løn var større – så steg arbejderfamilierne op i middelklassen. De oplevede deres levestandard som meget højere end den, de var vokset op med. Desuden var der en høj grad af social sikkerhed, idet 80 procent af befolkningen i 1966 havde en sundhedsforsikring, hvilket var 30 procent flere end i 1945. I 1970 var andelen endog steget til mere end 85 procent.

Fordi det forekom så let at tjene til dagen og vejen, syntes omkostningerne ved at eksperimentere med en anden livsstil end forældrenes at være lave for unge mennesker; for man kunne jo altid vende tilbage til arbejdsmarkedet og få et almindeligt arbejde, hvis det gik galt. Måske var det derfor, hippie-bevægelsen blev så kortlivet. Den døde snarere af det mindre økonomiske tilbageslag under Nixon i 1969-71, da arbejdsløsheden steg fra 3,5 til 6 procent, end på grund af de mange tragiske begivenheder i forbindelse med den såkaldte Frie Altamont Koncert i det nordlige Californien den 6. december 1969. Stort set lige så kortlivet var hippiebevægelsen også herhjemme. Den ebbede hurtigt ud, da 70'ernes recession satte ind.

En anden faktor er det ubehag, som mange af middelklassens unge følte i forhold til den materialisme, som prægede tiden og

deres egne hjem. Kulturfilmene året før, jeg selv kom i gymnasiet, var *The Graduate* (1967 "Fagre voksne verden"). Her spiller Dustin Hoffman en ung mand, Benjamin, der til et selskab hos familien Robinson indser, at han bliver nødt til at leve et "anderledes" liv end sine forældre og deres bekendte. Nej, hvor vi jublede over den film.

Så er der demografien. Ungdomsoprøret begyndte i de år, hvor den store efterkrigs-generation – "babyboom'erne" – nåede college-alderen. Rent antalsmæssigt var generationen så stor, at det blev lettere at bryde med de ældre generationers konventioner og normer.

Endelig er der et par teknologiske faktorer. Opfindelsen af p-pillen ændrede på få år de seksuelle normer og gjorde det – tilsyneladende – problemløst, at "elske den, man var sammen med", uden at der fulgte forpligtelser med. Vi skal derfor huske på, at både i USA og i Europa faldt ungdomsoprøret sammen med "den seksuelle revolution".

Endelig skete der i den samme periode en revolution inden for kommunikationsteknologien. TV-apparater, som tidligere havde været for dyre til at være hvermandseje, blev nu almindelige i alle hjem. Tresserungdommen var den første, der voksede op med en mangfoldighed af billeder, der havde potentiale til at underminere de traditionelle værdier, den var vokset op med. Desuden betød den første "TV-transmitterede" krig – den i Vietnam – at den seksuelle revolutions kærlighedsbudskab flød sammen med modstanden mod krigen: "Make love, not war!"

Gennem TV, film og musik bredte krigsmodstanden sig til Europa. I Esbjerg tog vi i Esa-Bio i Kongensgade for at se *Easy Rider* (1969) og *Alice's Restaurant* (1967). Og vi sang med på anti-krigssange af Bob Dylan ("Blowin' in the Wind"), Pete Seeger "Bring 'em Home" – og ikke mindst Country Joe & the Fish ("Feel Like I'm Fixin' to Die"), som havde en helt særlig gennemslagskraft på Woodstock-festivalen med deres smittende refræn: "And it's 1, 2, 3 what are we fighting for?/Don't ask me, I don't give a damn, next stop is Vietnam."

De sociale værdier, som borgerrettighedsbevægelsen, krigsprotesterne og ungdomsoprøret stod for, skulle sætte langvarige spor i det amerikanske samfund – og også det danske. Men modkulturens politiske rolle skulle blive mere indirekte. Den bidrog til en politisk polarisering, som skulle sende det Nye Højre ind i det Republikanske Partis magtcenterum.

Det Nye Højre: En reaktion på modkulturen

På trods af den økonomiske velstand i 1960'erne var store dele af middelklassen bekymret over det amerikanske samfunds tilstand. Da meningsmålingsinstituttet AP/Ipsos i august 1966 stillede spørgsmålet "Generelt set, vil De så sige, at tingene i dette land bevæger sig i den rigtige retning eller er de løbet af sporet?", svarede 71 procent, at de var løbet af sporet, mens kun 26 procent mente, at tingene bevægede sig i "den rigtige

retning”. Grunden er ikke svær at finde: Den udbredte følelse af socialt kaos og moralsk forfald.

Da Ronald Reagan stillede op til guvernørvalget i Californien i 1966, førte han en kampagne imod ”velfærdsbedragere”, langhårede college-studerende og militante urostiftere i storbyerne. Specielt harcelerede han over forholdene på delstatens universiteter, især Berkeley, som han kaldte for noget ”rod”. Han lovede, at ”undersøge anklager om kommunisme og outreret seksuel adfærd” på universitetet, hvor studenteraktivister, som han betegnede som ”bumser”, angiveligt stod bag ”seksuelle orgier så perverse, at jeg ikke kan beskrive dem for jer”.²

Selv om Reagans to perioder som guvernør (1967-1975) foregik under det største velstandsboom i USA’s historie, betød boomets bratte ophør i 1973 dog, at den brede politiske enighed, der hidtil havde hersket om behovet for fattigdomsbekæmpelse og velfærdsordninger, blev brudt. Bag bruddet stod en liberalistisk-konservativ bevægelse, de såkaldte ”new conservatives”. De havde rødder i William F. Buckley’s *National Review*, som han grundlagde i 1955, men havde hidtil været en marginal fraktion blandt Republikanerne. I 1964 fik de held til at få Barry Goldwater nomineret til præsident, men Goldwater havde ikke tilstrækkelig bred, folkelig appel og blev af mange anset for at være ekstrem, ja, tilmed farlig, og han endte derfor med at lide et ydmygende nederlag. Til gengæld var tiden moden for bevægelsen, da Reagan, som havde støttet Goldwater, i midten af 1970’erne fremstod som den, der ville kunne samle det – efter Richard Nixon – kriseramte republikanske parti omkring en ny dagsorden.

Reagan delte de nye konservatives kritik af borgerrettigheds- og velfærdslovgivningen, altså Lyndon B. Johnsons ”Great Society”. For det andet forsvarede han de ”familieværdier”, som modkulturen var gået til angreb på. For det tredje talte han for en dybtgående liberalisering af markedet. Og endelig støttede han en hårdere linje over for ”kommunismen”, som han lige siden 1960’erne havde forbundet med både de amerikanske universiteter og Sovjetunionen.

Hvor Reagan blev symbolet på den nye politik, gav en række økonomer, sociologer og intellektuelle højrebevægelsen en intellektuel dimension: folk som Milton Friedman, Irving Kristol og Dinesh d’Souza. Derved blev der skabt en koalition mellem ”new conservatives” og ”neo-conservatives” – hvoraf mange var tidligere liberale – og kristne fundamentalister, der kom til at dominere Republikanerne i det næste halve århundrede.

Det har været almindeligt at hævde, at det var Demokraternes splittelse over Vietnamkrigen, der kostede dem dyrebar politisk kapital og afstedkom ”regimeskiftet” i 1981, fordi den betød, at partiet fremstod som svagt i den nationale sikkerhedspolitik. Andre har ment, at partiets svækkelse skyldtes den recession, som satte ind fra 1973 og varede ved, indtil Reagan i midten af

1980’erne konstaterede, at det var blevet ”Morgen i Amerika”. Men Paul Krugman vil have os til at se tilbage på perioden med nye briller: Den begyndte med ungdomsoprøret.

Konklusion

Det gjorde utvivlsomt et stærkt indtryk på offentligheden at se de voldsomme scener uden for The International Amphitheatre i Chicago under Demokraternes partikonvent den 26.-29. august 1968, hvor radikale studenteraktivister og hippier gjorde gaderne til deres. De følelser af sammenbrud af social orden, som bredte sig i store dele af den amerikanske befolkning i 1960’erne som følge af borgerrettighedsaktivisme, stigende vold og uro i storbyerne, protester og demonstrationer på universiteterne samt de unges eksperimenter med stoffer, livsformer og nye sociale normer, affødte en reel bekymring og undertiden frygt i store dele af middelklasseamerika.

Den bekymring og frygt forstod det Nye Højre at udnytte politisk. Det bidrog med sin værdipolitik til at polarisere det politiske klima i 1960’erne og skabte derved en position for sig selv, som bragte det ind i det republikanske partis centrum i midten af 1970’erne – på et tidspunkt, hvor den økonomiske højkonjunktur for alvor var slået over i en recession. Den økonomiske krise truede den velstand, som middelklassen netop havde erhvervet. Derfor var den nu parat til ikke blot at lytte til det Nye Højres værdi- og sikkerhedspolitik, men også til dets økonomiske argumenter for redningen af USA.

Valget af Reagan i 1980 skal således ikke forklares ud fra blot et økonomisk argument. For uden forhistorien – den politiske polarisering, som opstod under ungdomsoprøret – er forklaringen kun halv. Det er ikke altid ”the economy, stupid”. Den bitre ironi er dog, at det blev det Nye Højres økonomiske politik, der fra slutningen af århundredet satte en stopper for middelklassens reallønsfremgang og sendte millioner af amerikanske arbejdere ud af den middelklasse, som de var blevet medlemmer af i 60’erne.

LITTERATUR

Krugman, Paul (2007). *The Conscience of a Liberal: Reclaiming America from the Right*. New York and London: Allen Lane.

Lilla, Mark (2017). *The Once and Future Liberal - After Identity Politics*. New York: Harper.

Nielsen, Knud Holt (2015). *Eleveoprør og studenteroprør i Danmark*. Protestaktiviteter blandt lærlinge, elever og studerende 1960-2014. DPU, Aarhus Universitet, http://edu.au.dk/fileadmin/edu/Forskning/KULT/Ebog_-_Uddannelsesprotester_-_KULT_2015.pdf

New York Times den 11. dec. 1994.

Schaller, Michael (1992). *Reckoning with Reagan: America and Its President in the 1980s*. New York and Oxford: Oxford University Press.

NOTE 2 Michael Schaller, *Reckoning with Reagan: America and Its President in the 1980s* (New York and Oxford: Oxford University Press, 1992), 19-20.